

Posudek

disertační práce RNDr. Evy Heřmanové

Kvalita života a její regionální diferenciaci v Česku a v Praze (případová studie kvality života Pražanů)

Práce v celkovém rozsahu 252 stran, z toho 172 stran vlastního textu a 80 stran příloh, je formálně rozčleněna kromě úvodu a závěrů do tří částí prezentujících v krátké části první vstup do pojednávané problematiky a přehled o její institucionalizaci, v rozsáhlé části druhé její teoretické a metodologické zarámování a také vstupní rámec pro následující empirickou část, a konečně v závěrečné třetí části výsledky výzkumu subjektivní kvality života obyvatel Prahy. Fakticky je však meritorní část práce dvoudílná – 66 stran je věnováno teoretické a metodologické problematice výzkumu kvality života, dalších 70 stran pak zmíněnému empirickému výzkumu. Poněkud nevhodné bylo zařazení cíle, východisek a vstupních hypotéz empirického výzkumu na závěr teoreticko-metodologické části druhé, vhodnější by bývalo situovat ji na úvod „praktické“ části třetí, která výsledky výzkumu prezentuje. Neobyčejně rozsáhlý a obsažný je více než 50ti stránkový soubor příloh následovaný 20ti stránkovým seznamem literatury a dalších informačních zdrojů.

Jak ani nemohlo být vzhledem k jejímu průřezovému tématu jinak, je disertace E. Heřmanové oborově situována na pomezí mezi sociální resp. humánní geografii, sociologií a dotýká se i dalších vědních disciplín – zejména ekonomie, sociální psychologie a sociální antropologie. Bohatě dokumentovaná práce je podložena rozsáhlým literárním zázemím a dalšími informačními zdroji zasahujícími do všech těchto vědních oborů i mimo ně. E. Heřmanová se na tomto „pohraničním“ území pohybuje kompetentně a obezřetně, se znalostí sledované problematiky, jejích různých stránek, a s respektem k její nejednoznačnosti a složitosti. Závěry jsou formulovány korektně, autorka neváhá upozorňovat na nejednoznačnost některých zjištění a upozorňovat na eventuelní problémy. Vyústění práce míří do geografie: E. Heřmanová naznačuje v čem spočívá a kde také končí kompetence resp. možnosti geografie při výzkumu tak komplexního a současně difuzního jevu resp. pojmu, jakým je kvalita života.

Jazyk práce je z výrazového i pravopisného hlediska úhledný, kvalitní je i její grafická úprava, drobné připomínky (zmněné na jiném místě posudku) se týkají některých tabulek.

Poznámky k jednotlivým částem disertace

Stručný *Úvod* práce upozorňuje na aktuálnost výzkumu kvality života v postmoderní resp. postindustriální společnosti, na komplexní povahu této kategorie, na související pojmy a vyslovuje se také k metodice, kterou autorka pro práci zvolila.

V následující informativní *1. části* disertace pak autorka poskytuje přehled institucí, pracovišť, publikací, pramenů, výzkumů a autorů, které resp. kteří se v ČR a v zahraničí v různých souvislostech problematikou kvality života a příbuzných kategorií zabývali či zabývají. Přehled pochopitelně není a ani být nemůže úplný, další obdobné informace lze také najít v následující části práce.

Rozsáhlou teoretickou *2. část* práce považuji za její klíčovou a nejcennější složku. Rozčleněna je do dvou oddílů – první z nich se zabývá pojmem a definicemi kvalita života z hlediska jeho vývoje, způsobu jeho vymezení různými autory zahraničními i domácími, prezentuje různé teoretické přístupy a různá modelová ztvárnění kvality života, předkládá přehledová schemata a taxonomii těchto definic a také navrhuje autorčino vlastní vymezení této kategorie, které zajímavě spojuje její složky objektivní i subjektivní. V druhém oddílu se pak věnuje pozornost metodologické problematice, která je klíčem k empirickému výzkumu kvality života. Prokazuje se zde sečtělост a široký přehled autorky, její schopnost nacházet souvislosti a sledovat vývojové trendy.

Někde v této části by si recenzent představoval i zařazení teoreticko-metodologické pasáže pojednávající o vzájemném vztahu kvality života a prostoru. Prostor by v ní mohl být chápán nejen jako území v němž se život určité kvality realizuje, ale i jako abstraktní kategorie - jednak jako prvek, jednak jako faktor kvality života. Touto cestou by pak snad bylo možné vést vhodné propojení výzkumu kvality života a humánní geografie. Taková obecná pasáž však v práci schází.

2. oddíl této části disertace autorka věnovala na výsost významné otázce, jak abstraktní konstrukt, kterým je kvalita života, operacionalizovat a umožnit tak jeho měření resp. jeho empirický výzkum. Opět se zde projevuje vynikající přehled E. Heřmanové o struktuře této problematiky a o existujících přístupech k jejímu řešení u nás i v zahraničním a mezinárodním kontextu, i její vlastní tvůrčí přístup. Autorka zmiňuje řadu prací a v nich uplatněná metodická řešení, pojednává o přístupech ke kvantifikaci kvality života a příbuzných charakteristik na mezinárodní úrovni i v ČR, zabývá se otázkami konstrukce agregátních ukazatelů kvality života a formuluje metodická doporučení pokud jde o volbu různých

postupů při vícerozměrné kvantifikace kvality života. Realismus a věcnost těchto doporučení si zasluhují ocenění. Pojednává také o měření kvality života na regionální úrovni, reprodukuje a komentuje výsledky některých analýz provedených různými autory na úrovni krajů ČR, včetně příslušných kartogramů. Součástí 2. oddílu je Metodický appendix připomínající možnosti agregace dílčích ukazatelů a závěrečná doporučení pokud jde o kvantifikaci kvality života.

Tato část disertace je poněkud neorganicky uzavřena pasáží vymezující cíle, východiska a vstupní hypotézy analýzy subjektivní kvality života obyvatel města Prahy, kterou autorka prezentuje v následující třetí části práce. Vyjádřím se k ní až v rámci komentáře k této poslední složce disertace.

Poslední 3. část posuzované práce prezentuje výzkum subjektivní kvality obyvatel Prahy a jeho výsledky (cíle a východiska tohoto výzkumu byly, jak zmíněno, uvedené v předešlém oddíle). Účelem výzkumu bylo zjistit možné souvislosti mezi subjektivní kvalitou života Pražanů a potenciálními determinantami této kvality – charakteristikami demografickými, ekonomickými, sociálními a subjektivně vnímaným životním prostředím, a také rozložení hodnot jednotlivých charakteristik kvality života na terénu Prahy členěném do 22 správních obvodů města. Autorka vyslovila 12 hypotéz, jejichž platnost na základě dat shromážděných dvěma terénními šetřeními obyvatel v Praze ověřuje. Hypotézy byly smysluplné a většinu z nich výzkum potvrdil. Tři z těchto hypotéz ověřovaly potenciální souvislost mezi charakteristikami subjektivní kvality života a proměnnými vystihujícími některé sociálně-prostorové charakteristiky obyvatel (kvalitu sousedských vazeb, identifikaci s Prahou jako regionem a rodáctví v Praze). Žádná hypotéza nebyla kupodivu vyslovena pokud jde o prostorové rozložení hodnot zjišťovaných charakteristik na terénu města.

Data získaná prostřednictvím strukturovaných rozhovorů s obyvateli Prahy jsou přibližně reprezentativní (v některých případech, jak autorka upozorňuje, nebyly dosaženy potřebné počty odpovědí). Dotazník, o který se rozhovory opíraly, byl kvalitní (respondentům však mohly působit potíže otázky s velkým počtem alternativních voleb – viz např. ot.č. 23). Výsledky výzkumu jsou prezentovány a analyzovány korektně, s drobnou níže zmíněnou výhradou pokud jde širší interpretace.

Při zpracování, prezentaci a analýze výsledků výzkumu byly použity jen nejjednodušší postupy – třídění 1. stupně všech proměnných a jejich tabelace v procentuální formě, dále třídění 2. stupně – cross-tabelace charakteristik subjektivní kvality života s proměnnými charakterizujícími demografické, ekonomické a sociálními parametry respondentů a dále

cross-tabelace některých těchto parametrů navzájem. Příslušné tabulky jsou opatřeny popisnými a analytickými komentáři. Kromě toho je formou kartogramů prezentováno prostorové rozložení jednotlivých zjišťovaných charakteristik subjektivní kvality života na území města Prahy (členěném podle správních obvodů), kartogramy jsou opět opatřeny komentáři. Všechny výše zmíněné komentáře (k tabulkám i kartogramům) jsou korektní, v některých případech však poněkud překračují informační potenciál podkladů, o které se opírají. Použití náročnějších analytických postupů při zpracování dat sociologického výzkumu zmíněno není a zřejmě k němu nedošlo.

Závěry disertace obsahující i poselství pro sociální geografii pokud jde o její roli a možnosti při výzkumu kvality života patří k nejlépe formulovaným částem této práce.

Drobné připomínky k textu:

- Poněkud neobvyklé je umístění anotace práce mezi obsah a seznamy zkratek, tabulek a příloh.
- Označení 3. části práce jako části „Praktické“ (míněno zřejmě v protikladu k předešlé části „Teoretické“) není šťastný. Metodologické a metodické pasáže v části 2. by rozhodně nebylo možné považovat za „nepraktické“. Vhodnější bylo nazvat 3. část např. jako „Empirickou“.
- Na s. 3 je pro označení materiálního pojetí kvality života použit nevhodný termín „existenciální“, byl zřejmě míněn výraz „existenční“.
- Na s.166 je autor Ruut Veenhoven nesprávně považován za ženu, autorku zřejmě zmátl jeho křestní jméno.
- V odkazech na hesla ve Velkém sociologickém slovníku je autorství těchto hesel nesprávně připisováno editorům Slovníku. Správně měli být uváděni autoři jednotlivých hesel, které lze identifikovat podle jejich iniciál uvedených pod každým heslem, nebo být uveden pouze odkaz na Slovník a jeho editory.
- Zařazení dvou sad paralelně číslovaných tabulek – jedné řady v textu, druhé pak v příloze, je poněkud matoucí.
- U tabulek obsahujících pouze relativní údaje měly být uvedeny absolutní velikosti souborů, z nichž byla procenta počítána.
- V kartogramech – obr.č. 8-14 - schází očíslování správních obvodů hl.m.Prahy, bez něhož se obtížně hledá resp. se ztrácí vazba na autorčin komentář k těmto mapám, v němž se obvody podle jejich čísel identifikují.

- V přehledu a diskusi domácích publikací vztahujících se k tématu práce mohla být zohledněna starší práce autorů M. Illnera a M. Foreta: *Sociální ukazatele. Metodologie. Zdroje. Využití*. Praha: Svoboda, Sociologická knihnice, 375 s , která u nás jako první v r. 1980 tuto tematiku v systematické podobě uvedla a obsahuje pasáže relevantní pro metodologickou problematiku, která se v disertaci E. Heřmanové diskutuje.

Závěr posudku

Disertace RNDr. Evy Heřmanové je původní, kvalitní, informačně bohatou a kultivovaně napsanou prací poskytující systematickou orientaci po dosti nepřehledném poli teoretického i empirického výzkumu kvality života a naznačující, v jakém směru může k této interdisciplinární tematice platně přispět sociální geografie. Na příkladech čerpaných z empirického výzkumu subjektivní kvality života obyvatel města Prahy a některých dalších empirických studií E. Heřmanová naznačila, jak by mohl být tento příspěvek směřován. Drobné formální nedostatky, které v posudku pro pořádek zmiňuji, kvalitu tohoto díla nijak neohrožují.

Dizertační práci RNDr. Evy Heřmanové doporučuji k obhajobě.

Michal Illner

10. 9. 2010